

LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ ASOCIACIJA

Kodas 124111348, T. Vrublevskio g. 6, LT-01143 Vilnius, tel. (8 5) 261 6063, faksas (8 5) 261 5366,
el. p. bendras@lsa.lt, atsisk. sąsk. LT287044060001377867 AB SEB bankas, banko kodas 70440

Lietuvos Respublikos Vyriausybei

2018-08-27 Nr. (3)-SD-511

Lietuvos Respublikos Seimui

Lietuvos Respublikos finansų ministrui
Viliui Šapokai

Kopijos

Lietuvos Respublikos Seimo
Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetui

Lietuvos Respublikos Seimo
Biudžeto ir finansų komitetui

Lietuvos Respublikos Seimo
Ekonomikos komitetui

Savivaldybių merams ir
administracijų direktoriams

**DĖL VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBIŲ TURTO VALDYMO, NAUDOJIMO IR
DISPONAVIMO JUO ĮSTATYMO NR. VIII-729 5, 6, 10, 12, 14, 15, 19, 20, 21, 24
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR 18 STRAIPSNIO PRIPAŽINIMO NETEKUSIU GALIOS
ĮSTATYMO PROJEKTO IR PELNO MOKESČIO ĮSTATYMO NR. IX-1534 49
STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIIP-1534**

Tarpinstituciniame pasitarime Vyriausybės rūmuose 2018 m. rugpjūčio 28 d. (antradienį) 15-tu klausimu bus svarstomi Finansų ministerijos parengti Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 5, 6, 10, 12, 14, 15, 19, 20, 21, 24 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas ir su juo susijusių įstatymų pakeitimo įstatymų projektai (TAP-18-1090(2) (18-5712(3))).

Lietuvos savivaldybių asociacija (toliau – LSA) prašo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Seimo **nepritarti** Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 5, 6, 10, 12, 14, 15, 19, 20, 21, 24 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto (toliau – Turto valdymo įstatymo projektas) **daliai nuostatų.**

LSA prašo **nepritarti** Turto valdymo įstatymo projekto 5 straipsnio nuostatoms, kuriomis numatyta pakeisti *galiojančio įstatymo 14 straipsnio 3 dalies 3 punktą* (pagal įstatymo projektą taptų antru punktu), įstatymo projekto 6 straipsnio nuostatoms, kuriomis numatyta pakeisti *galiojančio įstatymo 15 straipsnio 8 dalį*, ir įstatymo projekto 9 straipsnio nuostatoms, kuriomis numatyta pakeisti *galiojančio įstatymo 14 straipsnio 1 dalies 5 punktą* dėl šių priežasčių:

1. Finansų ministerija aiškinamajame rašte dėl Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 5, 6, 10, 12, 14, 15, 19, 20, 21, 24 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto ir su juo susijusių įstatymų pakeitimo įstatymų projektų nurodė, kad Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 5, 6, 10, 12, 14, 15, 19, 20, 21, 24 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas parengtas remiantis, be kita ko, ir Valstybės kontrolės 2018 m. sausio 24 d. valstybinio audito ataskaitoje „Valstybės nekilnojamojo turto valdymas“ Nr. VA-2018-P-60-8-1 (toliau – Audito ataskaita) vertinimo išvados pateiktomis rekomendacijomis Vyriausybei maksimaliai apriboti valstybės nekilnojamojo turto (VNT) panaudos galimybes ir ateityje apskritai atsisakyti turto panaudos.

LSA 2017 m. balandžio 12 d. rašte Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 3-jam audito departamentui Nr. S-(34-4487)-446 „Dėl valstybinio audito ataskaitos „Ar savivaldybių kontroliuojamų įmonių valdysena užtikrina efektyvią ir skaidrią įmonių veiklą“ projekto“, be kita ko, rašė: „dalis projekte išdėstytų kitų nuostatų prieštarauja objektyvaus vertinimo principui, kuris yra privalomas atliekamiems veiklos auditams (žiūrėti interneto adresu: https://www.vkontrole.lt/INTOSAI_standartai/TAAIS_3100_LT.pdf „Veiklos audito gairės – svarbiausi principai“).

LSA nuomone, ir Valstybės kontrolės 2018 m. sausio 24 d. valstybinio audito ataskaita „Valstybės nekilnojamojo turto valdymas“ Nr. VA-2018-P-60-8-1 taip pat buvo parengta iš dalies nesivadovaujant objektyvaus vertinimo principu, kuris yra privalomas atliekamiems veiklos auditams.

Valstybės kontrolės 2018 m. sausio 24 d. valstybinio audito ataskaitoje nebuvo nagrinėjamos esminės priežastys, kodėl 2012 – 2016 m. dalies valstybės perduoto turto savivaldybės nenaudojo savarankiškoms funkcijoms atlikti tikslui, dėl kurio valstybės turtas buvo perduotas. Tačiau Valstybės kontrolė rekomendavo Vyriausybei teisės aktuose maksimaliai apriboti VNT perdavimą savivaldybių nuosavybėn ir sudaryti sąlygas tikslingam jo panaudojimui.

LSA 2018 m. kovo 20 d. rašte Lietuvos Respublikos finansų viceministrui Dariui Sadeckui, Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui ir Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetui Nr. (3)-SD-164 „Dėl Valstybės kontrolės audito „valstybės nekilnojamojo turto valdymas“ ataskaitoje pateiktų rekomendacijų“, atsakydama į Finansų ministerijos 2018 m. vasario 28 d. raštą Nr. (27.4-28)-6K-1801329, be kita ko, rašė:

„Tačiau didelė dalis atsakymus pateikusių savivaldybių nepritarė Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės rekomendacijoms ir mano, kad netikslinga keisti esamą teisinį reglamentavimą dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio nekilnojamojo turto perdavimo savivaldybių nuosavybėn ir perdavimo pagal panaudos sutartis. Pridedame Alytaus rajono savivaldybės mero raštą, kuriame išsamiausiai išdėstyti nepritarimo argumentai.“

Pateikiame išrašą Alytaus rajono savivaldybės mero gerb. Algirdo Vrubliausko 2018 m. kovo 16 d. rašto Nr. (3.19)R26-879 „Dėl Valstybės kontrolės audito „Valstybės nekilnojamojo turto valdymas“ ataskaitoje pateiktų rekomendacijų“:

„Nepritariame rašte išdėstytiems planams maksimaliai apriboti galimybes perduoti valstybei nuosavybės teise priklausančią nekilnojamąjį turtą savivaldybių nuosavybėn jų savarankiškoms funkcijoms įgyvendinti bei nuostatoms dėl valstybės (galimai – ir savivaldybės) nekilnojamojo turto panaudos atsisakymo.

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 punktas įtvirtina, kad savarankiškas funkcijas savivaldybės atlieka pagal Konstitucijos ir įstatymų suteiktą kompetenciją, įsipareigojimus bendruomenei ir šios interesais. Įgyvendindamos šias funkcijas, savivaldybės turi Konstitucijos ir įstatymų nustatytą sprendimų iniciatyvos, jų priėmimo ir įgyvendinimo laisvę ir yra atsakingos už savarankiškųjų funkcijų atlikimą. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir patikėjimo juo įstatymo 6 straipsnio 2 punktas numato, kad savivaldybė turtą įgyja savivaldybės tarybos sutikimu perimdama valstybės turtą savivaldybių savarankiškosioms funkcijoms įgyvendinti, kai šis turtas perduodamas savivaldybių nuosavybėn pagal Vyriausybės nutarimus. Toks reglamentavimas visiškai atitinka Lietuvos

Respublikos Konstitucijos 120 straipsnį, nustatantį, kad valstybė remia savivaldybes, kad savivaldybės pagal Konstitucijos bei įstatymų apibrėžtą kompetenciją veikia laisvai ir savarankiškai. Maksimaliai apribojus galimybes perduoti valstybei nuosavybės teise priklausantį nekilnojamąjį turtą savivaldybių nuosavybėn jų savarankiškoms funkcijoms įgyvendinti, nukentėtų savivaldybių ir jų gyventojų interesai, viešieji interesai. Kaip jau buvo minėta, savivaldybės, atlikdamos savarankiškas funkcijas, turi Konstitucijos ir įstatymų nustatytą sprendimų iniciatyvos, jų priėmimo ir įgyvendinimo laisvę ir yra atsakingos už savarankiškųjų funkcijų atlikimą. Todėl savivaldybės, būdamos arčiausiai gyventojų, geriausiai žino jų poreikius bei viešąsias reikmes, kur efektyviausiai galėtų būti panaudojamas jai nuosavybės teise priklausantis turtas. Metams bėgant, aplinkybės ir gyventojų poreikiai, viešieji interesai, turto panaudojimo prioritetai gali keistis, todėl tai, kad valstybės turto perdavimo savivaldybių nuosavybėn metu, turtas buvo perduotas vienoms savarankiškosioms savivaldybių funkcijoms, nereiškia, kad po tam tikro laiko neatsiras poreikis panaudoti šį turtą kitoms funkcijoms. Bet kuriuo atveju, savivaldybės privalo vadovautis Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir patikėjimo juo įstatymo 9 straipsnyje įtvirtintais valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo principais, užkertančiais kelią šį turtą valdyti neefektyviai, nesiekiant visuomeninės naudos, neracionaliai ar nesilaikant viešosios teisės principo.

Palikus galimybę perduoti valstybės turtą savivaldybėms tik patikėjimo teise, būtų apribota laisvė savivaldybės institucijoms, esančioms arčiausiai gyventojų, savarankiškai, racionaliai ir efektyviai bei operatyviai spręsti klausimus, susijusius su turto valdymu, naudojimu ir disponavimu juo. Be to, būtų sudėtinga spręsti dėl savivaldybės lėšų investavimo į turtą, kuris yra valstybės nuosavybė, o savivaldybėms perduotas valdyti tik patikėjimo teise, o vėliau gali būti sugrąžintas valstybės institucijoms.

Atsižvelgiant į minėtus argumentus, netikslinga keisti teisinio reglamentavimo, susijusio su valstybės turto perdavimu savivaldybių nuosavybėn.

Taip pat neturėtų būti keičiamos norminių teisės aktų nuostatos, susijusios su valstybės ir savivaldybių turto panauda. Šiuo metu yra nustatyti pakankamai griežti reikalavimai valstybės ir savivaldybių turto panaudai. Subjektų, kuriems gali būti perduotas valstybės ir savivaldybių turtas, ratas yra gana ribotas. Į minėtą sąrašą patenka ne asmenys, siekiantys pelno, bet iš esmės – viešieji juridiniai asmenys, kurių veikla yra reikalinga ir naudinga ne privatiems asmenims, o visuomenei, bendruomenei, pvz.: kaimo bendruomenės, turinčios asociacijos statusą, aktyviai veikia savo gyvenamosiose vietovėse, padeda spręsti gyventojams kylančias problemas bei yra tarpininkai tarp savivaldos institucijų ir gyventojų. Viešosios įstaigos, kurių dalininkai yra savivaldybės, taip pat vykdo socialiai naudingą veiklą. Tokie juridiniai asmenys iš esmės negauna jokių pajamų, todėl mokėti nuomos mokesčių joms būtų sudėtinga, o dažnai iš viso neįmanoma. Kaip minėta, sąlygos gauti valstybės ir savivaldybės turtą pagal panaudos sutartis yra griežtos ir išsamiai reglamentuotos. Pvz.: valstybės ir savivaldybės turtas panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis gali būti perduodamas ne bet kokioms, o tik tom asociacijoms, kurių pagrindinis veiklos tikslas – teikti naudą visuomenei ar jos daliai socialinėje arba valstybės nacionalinio saugumo stiprinimo srityse. Valstybės ir savivaldybės nekilnojamasis turtas panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis gali būti perduodamas tik tiems labdaros ir paramos fondams, kurių pagrindinis veiklos tikslas – teikti naudą visuomenei ar jos daliai socialinėje arba valstybės nacionalinio saugumo stiprinimo srityse. Asociacijų ir labdaros ir paramos fondų veiklas, kurios priskiriamos socialinei arba valstybės nacionalinio saugumo sričiai, nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Valstybės ir savivaldybių turtas gali būti perduodamas panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis, jeigu subjektai atitinka nustatytus kriterijus, tokius, kaip reikalavimą neturėti nuosavybės teise priklausančio ar panaudos pagrindais perduoto laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis valstybės ar savivaldybės nekilnojamojo turto savivaldybėje, kurioje prašoma panaudos pagrindais suteikti nekilnojamąjį turtą; reikalavimą pateikti pagrindimą, kad panaudos pagrindais prašomas suteikti turtas reikalingas jo vykdomai veiklai, dėl kurios turtas galėtų būti perduotas, ir jo naudojimo paskirtis atitinka subjekto veiklos sritį ir tikslus, nustatytus jo steigimo dokumentuose; reikalavimą pagrįsti, kad subjekto veiklos rezultatai užtikrina naudą visuomenei ar jos daliai. Teisės

aktuose yra nustatytas draudimas asmenims, kuriems valstybės ir savivaldybių turtas perduotas neatlygintinai naudotis, šį turtą išnuomoti ar kitaip perduoti naudotis tretiesiems asmenims.

Taigi, iš to, kas išdėstyta, darytina išvada, kad valstybės ir savivaldybių turto panaudos institutas yra reikalingas, jis yra išsamiai reglamentuotas, tuo užkertant kelią galimiems piktnaudžiavimams perduodant šį turtą pagal panaudą ir jį naudojant.

Atsižvelgdami į tai, kas išdėstyta, prašome nekeisti nuostatų, reglamentuojančių valstybės ir savivaldybių turto perdavimą savivaldybių nuosavybėn bei šio turto panaudą.

(išrašo Alytaus rajono savivaldybės mero A. Vrubliausko rašto pabaiga)

Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas, 2018 m. kovo 21 d. svarstydamas Valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaitą „Valstybės nekilnojamojo turto valdymas“, paprašė LSA pateikti papildomų duomenų apie 2012 – 2016 metais perimtą savivaldybių nuosavybėn valstybės nekilnojamąjį turtą:

- dėl kokių esminių priežasčių savivaldybių nuosavybėn perimtas valstybės nekilnojamas turtas buvo parduotas arba įtrauktas į savivaldybių parduodamo turto sąrašus;

- dėl kokių esminių priežasčių nenaudojamas savivaldybių nuosavybėn perimtas valstybės nekilnojamas turtas.

LSA 2018 m. kovo 30 d. rašte - atsakyme Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetui (jį gavo ir Seimo Audito komitetas) Nr. (3)-SD-185 „Dėl informacijos apie savivaldybėms perduotą valstybės nekilnojamąjį turtą pateikimo“, be kita ko, pažymėjo, kad Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovai svarstymo Seimo Audito komitete 2018 m. kovo 7 d. metu vienu iš galimų argumentų dėl savivaldybių nuosavybėn perimto valstybės nekilnojamojo turto pardavimo pateikė savivaldybių skolinimosi galimybių drastišką sumažinimą nuo 2016 metų. Be to, LSA rašte buvo pateikti tipiškiausi savivaldybių pateikti duomenys ir konkretūs pavyzdžiai dėl savivaldybėms nuosavybėn 2012 – 2016 metais perduoto valstybei nuosavybės teise priklausančių nekilnojamųjų daiktų nepanaudojimo pagal perėmimo tikslą esmingesnės priežastys:

- savivaldybėms perduotas turtas buvo ypač labai blogos būklės, o savivaldybė lėšų jų atstatymui ir investicijoms neturėjo;

- negyvenamoji patalpa – medicinos punktas, esantis Šaltinių g. 38-1, Dimitriškių k., Zarasų sen., Zarasų r., nutraukus medicinos punkto veiklą, buvo įtrauktas į parduodamų nekilnojamųjų daiktų sąrašą, nes turtas tapo nereikalingu Zarasų rajono savivaldybės funkcijoms įgyvendinti;

- Anykščių r. savivaldybė nurodė, kad perėmė nuosavybėn visuomeninės sveikatos centro ir tiro pastatus savivaldybių savarankiškosios funkcijos – sąlygų turizmo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas – įgyvendinimui. Šiuo metu parengta ir Centrinei projektų valdymo agentūrai pateikta paraiška projektui „Anykščių miesto viešųjų erdvių sistemos pertvarkymas (1 etapas)“. Numatoma kompleksiskai atnaujinti apleistą teritoriją, sutvarkyti apleistus pastatus ir sudaryti sąlygas vystyti socialinio ir visuomeninio verslo bei paslaugų klasterio infrastruktūrą;

- Vilniaus rajono savivaldybė pateikė tokią informaciją apie perimtą iš valstybės ir nenaudojamą nekilnojamąjį turtą:

- vadovaudamasi Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 4 straipsnio 5 dalies 6 punktu ir 24 straipsnio 2 dalies 5 punktu ir atsižvelgdama į nuomininkų prašymus, įtraukė 4 butus į parduodamų Savivaldybės būstų ir pagalbinio ūkio paskirties pastatų sąrašą ir iš jų vieną pardavė jame gyvenančiam nuomininkui;

- šiuo metu nenaudojamas tik vienas pastatas - sustojimo punktas (bendras plotas 33,70 kv. m) Terešiškių k., Marijampolio sen., Vilniaus r. Jame buvo numatyta įrengti autobuso laukimo salė, tačiau iki sustojimo buvo per siauras kelias autobusui ir pastatui reikalingas remontas. Atlikus kelio platinimo darbus bei pastato rekonstrukciją, savivaldybė ketina pastatą naudoti savivaldybės savarankiskajai funkcijai – keleivių vežimo vietiniais maršrutais organizavimui (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 33 punktas).

- Kauno rajono savivaldybė nuosavybėn perimto valstybės nekilnojamojo turto nėra pardavusi arba įtraukusi į savivaldybės parduodamo turto sąrašą. Esminė priežastis dėl kurios nenaudojamas savivaldybės nuosavybėn perimtas valstybės nekilnojamas turtas – pastatų kompleksas yra vienoje vietoje, t. y. Raudondvario dvaro sodybos teritorijoje. Perėmus pastatus, Kultūros paveldo

departamentas prie Kultūros ministerijos įtraukė juos į sąrašą pastatų, kurie yra nekilnojamųjų kultūros vertybių teritorijoje ar jos apsaugos zonoje. Šiuo metu ieškoma sprendimų dėl šių pastatų panaudojimo.

- Neringos savivaldybė, vykdydama teismo sprendimą, perėmė ir pardavė vieną butą užbaigdama privatizavimo procedūrą pagal Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 1 dalies 2 punktą. Valstybės nekilnojamojo turto valdymo ataskaitoje paminėtas Neringos savivaldybės nenaudojamas turtas buvo perduotas 2016 m. Apylinkės teismo sprendimu Nr. 2-981-618/2016 kaip bešeimininkis turtas – 1943 metais statyti kariniai (vokiški) gynybiniai objektai, kurie yra apleisti ir įtraukti į Kultūros paveldą. Objektai yra valstybinio miško paskirties žemės sklype. Norint pritaikyti šiuos objektus kažkokiai veiklai, reikalingi moksliniai tyrimai ir lėšos projektams įgyvendinti. Šio turto sutvarkymas ir panaudojimas planuojamas teisės aktų nustatyta tvarka.

Kadangi Valstybės kontrolė 2018 m. sausio 24 d. valstybinio audito ataskaitoje nenagrinėjo esminių priežasčių, kodėl 2012 – 2016 m. dalies valstybės perduoto turto savivaldybės nenaudojo savarankiškoms funkcijoms atlikti tikslui, dėl kurio valstybės turtas buvo perduotas, LSA pateikia **dar kelias, ko gero, esmingiausias priežastis ir argumentus.**

Esminės priežastys ir LSA prašymai dėl sumažinimo ir dalinio kompensavimo skriaudų, padarytų nuo 2009 metų savivaldybėms ir jų finansinėms galimybėms, buvo išdėstyti LSA 2018 m. rugpjūčio 8 d. rašte gerb. Sauliui Skverneliui, Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui, Lietuvos Respublikos Seimui, gerb. Viliui Šapokai, Lietuvos Respublikos finansų ministrui, gerb. Eimučiui Misiūnui, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrui, savivaldybių merams ir administracijų direktoriams Nr. (3)-SD-464 „Dėl Vyriausybės nutarimo „Dėl Nacionalinės regioninės politikos prioritetų iki 2030 metų patvirtinimo“ projekto“.

LSA iki šiol negavo jokios kopijos, patvirtinančios, kad kažkam ar Finansų ministerijai būtų pavesta bent įvertinti LSA 2018 m. rugpjūčio 8 d. rašte išdėstytus prašymus ir argumentus (dar geriau būtų, jeigu būtų paprašyta atsižvelgti į LSA pašymus rengiant teisės aktų projektus).

Be kita ko, minėtame LSA 2018 m. rugpjūčio 8 d. rašte Nr. (3)-SD-464 buvo pažymėta (cituojuame):

„Lietuvos savivaldybės net 9 metus (2009-2017 m.) jautė milžinišką skriaudą po 2008 m. rugsėjo 15-16 dienomis (po mėnesio sukaks 10 metų) kilusios panikos finansų rinkose, beveik viską griovusios pasaulinės finansų ir ekonomikos krizės. Savivaldybių biudžetų pajamos savarankiškoms funkcijoms atlikti sumažėjo 2009 metais apie 20 procentų, o atskirų savivaldybių - beveik trečdaliu, palyginti su 2008 metais (ir 2008 metais savivaldybės negavo 114,7 mln. litų (33,2 mln. eurų) prognozuotų pajamų). Savivaldybėms kompensuodavo nuo 2010 metų tik iki 85 procentų nuo 2009 metams skirtų savarankiškoms pajamoms funkcijoms atlikti pajamų, apskaičiuotų palyginamosiomis sąlygomis ir dydžiais, lygio. 2017 metais 38 savivaldybių biudžetų prognozuojamos pajamos vis dar sudarė tik iki 85 procentų nuo 2009 kriziniams metams skirtų savarankiškoms funkcijoms atlikti pajamų, apskaičiuotų palyginamosiomis sąlygomis ir dydžiais, lygio.“

LSA daug metų prašė valstybės valdžios ir valdymo institucijų vadovautis konstituciniais teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principais. Lietuvos valstybės valdžios ir valdymo institucijos privalo vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimais, Europos vietos savivaldos chartija ir Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 5 dalimi (galiojusia iki 2017 m. gruodžio 14 d.), reglamentuojančia, kad savivaldybėms turi būti numatytos pakankamos lėšos teisės aktuose numatytiems papildomiems įpareigojimams įgyvendinti arba kompensuojami pajamų pokyčiai (sumažėjimas), jeigu Seimas ar Vyriausybė biudžetiniais metais priima ar ateinančiais biudžetiniais metais numato priimti sprendimus, dėl kurių keičiasi savivaldybių biudžetų pajamos ar išlaidos.

LSA nuo 2008 m. gruodžio mėn. prašė vadovautis minėtosiomis nuostatomis.

Be to, LSA po 2008 m. rudenį kilusios pasaulio finansų ir ekonomikos krizės daug kartų prašė Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės įvertinti ir būtinumą kuo greičiau padidinti visų savivaldybių pajamas, kurios reikalingos savarankiškoms funkcijoms atlikti ir investicijų projektams įgyvendinti, ir taip sumažinti krizės laikotarpiu padarytas savivaldybėms finansines skriaudas.

LSA 2008 m. gruodžio 16 d. raštu Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Finansų ministerijai ir Seimo Biudžeto ir finansų komitetui bei Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetui Nr. (3)-SD-1059 „Dėl patobulinto 2009 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto“ siuntė LSA valdybos 2008 m. gruodžio 16 d. nutarimą „Dėl patobulinto 2009 m. savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projekto“ (pateikiame išrašą iš jo):

„1. Prašome pakeisti patobulinto Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto 2 straipsnio 1 dalį, įrašant vietoj skaičiaus „72,29“ skaičių „76,52“, ir išdėstyti ją taip:

„1. Patvirtinti gyventojų pajamų mokesčio dalį, tenkančią visų savivaldybių biudžetams nuo pajamų į nacionalinį biudžetą, - 76,52 procento.“

Įstatymo projekte siūloma net 150 mln. Lt, arba apie 4,23 procentinio punkto sumažinti 2009 m. savivaldybių biudžetams teksiančias gyventojų pajamų mokesčio (GPM) prognozuojamas įplaukas nesivadovaujant Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 4 dalimi (pakeitimai galimi tik dėl Seimo ir Vyriausybės priimamų sprendimų, dėl kurių keičiasi savivaldybių biudžetų pajamos ar išlaidos).

Remiantis Finansų ministerijos pateikta GPM dalies, tenkančios 2009 m. savivaldybių biudžetams, skaičiavimo schema, vien savivaldybių išlaidos naujiems teisės aktų reikalavimams įgyvendinti, padidės 267,767 mln. Lt, o savivaldybių GPM pajamų įplaukos dėl valstybės tarnautojų pareiginės algos bazinio dydžio sumažinimo jau įvertintos ir sumažintos 9,108 mln. Lt. Be to, šiuose apskaičiavimuose neįvertintos padidėsiančios savivaldybių biudžetų išlaidos prekėms ir paslaugoms dėl padidėsiančio pridėtinės vertės mokesčio (PVM). Vien padidinus nuo 2009 m. PVM tarifą ir panaikinus jo lengvatas, apie 50 mln. litų padidės savivaldybių biudžetų lėšų poreikis kompensuoti keleivių vežėjų negautas pajamas dėl transporto lengvatų keleiviams taikymo bei nuostolius, susidarantius teikiant visuomenei būtinas transporto paslaugas. Savivaldybių išlaidas ir įsipareigojimus 2009 m. ženkliai padidins ir tai, kad joms, ko gero, iš esmės nekompensuos 2008 metais negautų prognozuotų pajamų ir ženkliai padidėjusių šildymo bei padidėsiančių kitų išlaidų.

Patobulintame įstatymo projekte GPM įplaukos į savivaldybių biudžetus 2009 m., palyginti su 2008 m. prognozuotomis, sumažės 63,798 mln. Lt, arba 1,8 proc. (prognozuotos 2008 m. savivaldybių GPM įplaukos ~ 3610,837 mln. Lt, arba 66,33 proc. nuo GPM įplaukų į nacionalinį biudžetą). GPM prognozuojamos įplaukos į savivaldybių biudžetus 2009 m. sudarys 3547,039 mln. Lt, arba 72,29 proc. nuo 4906,680 mln. Lt šio mokesčio įplaukų į nacionalinį biudžetą. Tai 441,562 mln. Lt, arba 11,1 proc. mažiau, palyginti su Seimui pateiktu I-u variantu (jame buvo ketinama skirti 3988,601 mln. Lt, arba 65,94 proc. nuo 6048,834 mln. Lt GPM įplaukų į nacionalinį biudžetą).

2. Prašome pakeisti įstatymo projekto 4 straipsnio 1 dalį ir šį straipsnį papildyti tokiais 1 - 3 dalimis:

„1. Nustatyti, kad vykdant biudžetą nepanaudotos specialios tikslinės dotacijos valstybinėms (valstybės perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti ketvirtąjį ketvirtį **gali būti naudojamos bendroms savivaldybių biudžetų reikmėms finansuoti, pirmiausia – savivaldybių biudžetų įsiskolinimams dengti.**

2. Nustatyti, kad vykdant biudžetą nepanaudotos specialios tikslinės dotacijos socialinėms išmokoms ir kompensacijoms skaičiuoti ir mokėti, socialinei paramai mokiniams ir socialinėms paslaugoms sumos gali būti ketvirtajame ketvirtyje naudojamos kitai socialinei paramai finansuoti Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

3. Nustatyti, kad, įvykdžius bendruosius ugdymo planus ir visiškai patenkinus mokinio krepšelio poreikį, likusi nepanaudota suma nuo liepos 1 d. (mokslo metų pabaiga) ir nuo kitų mokslo metų gruodžio 1 d. gali būti perskirstyta kitoms savivaldybių švietimo reikmėms finansuoti, pirmiausia – įsiskolinimams dengti.“

Šias nuostatas būtina įrašyti (iš esmės palikti) įstatymo projekte siekiant palikti paskatas savivaldybėms racionaliau naudoti specialias tikslines dotacijas valstybinėms (valstybės perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti ir mokinio krepšelio reikmėms finansuoti. Neatsižvelgus į šį prašymą, nacionalinis biudžetas nesutaupys iš esmės jokių asignavimų. Vien padidinus nuo 2009 m. PVM tarifą, apie 50 mln. litų padidės savivaldybių biudžetų lėšų poreikis kompensuoti keleivių

vežėjų negautas pajamas dėl transporto lengvatų keleiviams taikymo bei nuostolius, susidarancius teikiant visuomenei būtinas transporto paslaugas.

Atkreiptinas dėmesys, kad savivaldybės be teisinio pagrindo negalės sumažinti darbo užmokesčio darbuotojams, kurių tik vienas ar du įgyvendina valstybines (valstybės perduotas savivaldybėms) funkcijas.

Per metus atsiranda dalis nepanaudotų lėšų dėl mokyklų tinklo tvarkymo optimizavimo ir kitų sprendimų, todėl įstaiga, suderinusi su steigėju, nustato prioritetus, kaip naudoti mokinio krepšelio lėšas. Neatsižvelgus į LSA prašymą, savivaldybės netektų paskatų racionaliau naudoti mokinio krepšelio reikmėms skirtas lėšas ir optimizuoti mokyklų tinklą.

Be to, savivaldybėms niekas nekompensuos ženkliai padidėjusių šildymo ir padidėsiančių kitų išlaidų bei, ko gero, iš esmės nekompensuos ir 2008 metais negautų prognozuotų pajamų.

3. Prašome nemažinti 5 procentiniais punktais savivaldybių skolinimosi limitų įstatymo projekto 9 straipsnio 1 dalies 1, 2 ir 3 punktuose siekiant išvengti savivaldybių biudžetų pinigų srautų išbalansavimo.“

(išrašo iš LSA valdybos 2008 m. gruodžio 16 d. nutarimo pabaiga)

LSA valdybos 2008 m. gruodžio 16 d. nutarimas rodo, kad savivaldybių biudžetams 2009 metais buvo padaryta gerokai daugiau skriaudų, kurių vėliau niekas nenorėjo įvertinti ir atsižvelgti priimant politinius sprendimus. Lietuvoje 2008 m., ko gero, niekas nežinojo apie politinių sprendimų didesnės socialinės atsakomybės supratimą daug platesne prasme. Gal būt ir staiga kilusi finansų ir ekonomikos krizė (ceitnotas remiantis šachmatų terminija) nedavė pakankamo laiko kitokių teisėtų ir racionalesnių sprendimų paieškai.

LSA dar kartą primena apie tai, kad, nesivadovaujant Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 4 dalimi (vėliau ji tapo 5 dalimi), 2009 m. savivaldybių biudžetams tenkančios GPM prognozuojamas įplaukos buvo neteisėtai sumažintos 150 mln. Lt (43,443 mln. eurų), arba apie 4,23 procentinio punkto, ir atiduotos valstybės biudžeto naudai.

Vadovaujantis konstituciniais teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principais, savivaldybių biudžetams tenkančio GPM sumažinimą buvo įmanoma padaryti tik kartu priėmus įstatymus, kuriais būtų atitinkama suma sumažinti įpareigojimais savivaldybėms, susiję su funkcijų įgyvendinimui reikalingais asignavimais (išlaidomis).

Skaičiuojant kumuliatyviai ir remiantis Finansų ministerijos duomenimis bei LSA skaičiavimais, be teisinio pagrindo savivaldybių biudžetai neteko (o nauda atiteko valstybės biudžetui) prognozuojamų GPM pajamų (įvertinus 4,23 procentinio punkto GPM netektį):

a) 2009 m. - 43,443 mln. eurų, 2010 m. - apie 32,6 mln. eurų, 2011 m. - apie 36 mln. eurų, 2012 m. - apie 37 mln. eurų, 2013 m. - apie 42 mln. eurų, 2014 m. - apie 46 mln. eurų, 2015 m. - apie 48 mln. eurų ir 2016 m. - apie 50 mln. eurų, t. y. per 8 metus (2009-2016 metais) iš savivaldybių neteisėtai atėmė **335 mln. eurų** (tiek neteko iki minėtojo Valstybės kontrolės audituojamo laikotarpio pabaigos);

b) 2017 m. savivaldybės neteko apie 53 mln. eurų, 2018 m. - apie 62 mln. eurų, t. y. per 10 metų (2009-2018 m.) savivaldybės jau neteko apie **450 mln. eurų** prognozuojamų GPM įplaukų;

c) per 15 metų (2009-2023 metais) savivaldybių biudžetai neteks, ko gero, daugiau nei **775 mln. eurų** prognozuojamų GPM įplaukų, atimtų tik dėl 2009 m. neteisėtai sumažinto 150 mln. Lt (43,443 mln. eurų), arba apie 4,23 procentinio punkto prognozuojamo GPM.

Prognozuojamų GPM įplaukų buvo atimta iš savivaldybių neteisėtai, nepakeitus Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo nuostatų, ir 2011-2014 metais, ir nuo 2016 metų:

1) 2010 m. rudenį be jokių teisinių prieštaraų (t. y. nepakeitus Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio) Finansų ministerija pakeitė GPM įskaitymo į savivaldybių biudžetus schemą (tvarką), kurią taikė 10 metų, t. y. 2002-2010 metais. Tokiu būdu valstybės biudžeto naudai 2011-2014 metais iš savivaldybių biudžetų buvo paimta **264,6 mln. eurų** (913,6 mln. Lt) prognozuojamų GPM įplaukų, susidarancių dėl natūralaus ekonomikos augimo (dėl taip vadinamų bendrų ekonominių rodiklių).

Tačiau metais anksčiau Finansų ministerija 2010 metams parengtoje GPM įskaitymo į savivaldybių biudžetus schemeje sumažino savivaldybėms tenkantį prognozuojamą GPM – 553,067 mln. litų (apie 160 mln. eurų) (=765067 tūkst. Lt /t. y. 221579 tūkst. eurų/*72,29%) dėl bendrų ekonominių rodiklių, t. y. Finansų ministerija (valstybės biudžetas) noriai pasidalino su savivaldybių biudžetais prognozuojamomis GPM netektimis.

2011 – 2014 metais didžiajai daliai savivaldybių (finansiniu ir ekonominiu požiūriu silpnesnių) tokią GPM pajamų netektį sumažindavo skiriant iš valstybės biudžeto bendrosios dotacijos kompensaciją (BDK) pajamų mažėjimui kompensuoti. Savivaldybėms kompensuodavo nuo 2010 metų tik iki 85 procentų nuo 2009 kriziniais metams skirtų savarankiškomis funkcijoms atlikti pajamų, apskaičiuotų palyginamosiomis sąlygomis ir dydžiais, lygio (t. y. neįskaičiuojant naujai priimtų teisės aktų įtakos savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų pokyčiams). Tačiau didžiausią pajamų augimą turėjusioms savivaldybėms, įskaitant ir taip vadinamas donores, 2011–2014 metais nekompensavo 132,4 mln. eurų (457 mln. Lt) iš paimitos valstybės biudžeto naudai GPM prognozuojamų įplaukų sumos dėl bendrų ekonominių rodiklių įtakos.

Skaičiuojant ir remiantis Finansų ministerijos duomenimis bei LSA skaičiavimais, savivaldybių biudžetai neteko be teisinio pagrindo (o nauda atiteko valstybės biudžetui) prognozuojamų GPM pajamų dėl Finansų ministerijos teikimu neteisėto atsisakymo dalintis su savivaldybėmis 2011 – 2014 metais prognozuojamų GPM įplaukų padidėjimu, susidarantiu dėl natūralaus ekonomikos augimo:

a) savivaldybėms priklausantis 260 mln. Lt GPM (75,3 mln. eurų arba 7,9 procentinio punkto GPM) įplaukų padidėjimas, kuris susijęs su natūraliu ekonomikos atsigavimu ir šalies darbo užmokesčio fondo padidėjimu 2011 m., be jokių teisinių prielaidų buvo atimtas ir perduotas valstybės biudžeto pajamoms.

b)

Kol kas neteiksime visų kumuliatyviai atliekamų skaičiavimų.

Pateikiame dar vieną ryškų pavyzdį – išrašą iš LSA tarybos 2010 m. spalio 21 d. nutarimo Nr. TN-22 „Dėl 2011 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto Nr. XIP-2525“:

„Lietuvos savivaldybių asociacijos (toliau – LSA) taryba,

atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo konstatuotą valstybės valdžios ir valdymo institucijų prievolę užtikrinti deramą savivaldybių biudžetų subalansavimą ir pajamų šaltinių užtikrinimą (Konstitucinio teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime buvo akcentuota, kad „valstybės biudžete turi būti numatytos lėšos (savivaldybių pajamos ir jų šaltiniai), kurių reikia, kad būtų užtikrintas visavertis savivaldos funkcionavimas, įgyvendinamos savivaldybių funkcijos“, o 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime buvo pažymėta, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją įstatymų leidėjas negali sukurti tokios teisinės situacijos, kai išleidžiamas įstatymas arba kitas teisės aktas, kuriam įgyvendinti reikia lėšų, bet tokių lėšų neskiriama arba jų skiriama nepakankamai),

vadovaudamasi Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymu ir Europos vietos savivaldos chartijos 9 straipsniu, numatančiu, kad „savivaldos organų finansiniai ištekliai turi būti proporcingi Konstitucijos ir įstatymų numatytiems įsipareigojimams“, o finansų sistema, kuria grindžiami vietiniams valdžios organams prieinami finansiniai ištekliai, turi leisti jiems neatsilikti nuo jų uždavinių įgyvendinimo kaštų realaus kilimo,

įvertindama Lietuvos Respublikos Seimo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtus ir numatomus priimti teisės aktus, kurie turės įtakos 2011 m. savivaldybių biudžetų pajamų sumažėjimui ar išlaidų padidėjimui, susijusiam su savivaldybėms perduotomis naujomis arba išplėstomis funkcijomis,

n u t a r i a:

1. Nepritarti Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektui Nr. XIP-2525 (toliau – įstatymo projektas), jeigu nebus atsižvelgta į LSA tarybos sekančius siūlymus:

1.1. Prašome pakeisti įstatymo projekto 2 straipsnio 1 dalį, įrašant vietoj skaičiaus „61,60“ skaičių „74,06“, ir šią dalį išdėstyti taip (pateikiame lyginamąjį variantą):

„1. Patvirtinti gyventojų pajamų mokesčio dalį, tenkančią visų savivaldybių biudžetams nuo pajamų į nacionalinį biudžetą – 74,06 61,60 procento.“

LSA taryba nepritaria savivaldybių biudžetams tvirtinamos gyventojų pajamų mokesčio (GPM) dalies sumažinimui dėl tokių priežasčių:

1) Reikalaujame, kad savivaldybėms priklausantis 260 mln. Lt (7,9 procentinio punkto) GPM įplaukų padidėjimas, kuris susijęs su natūraliu ekonomikos atsigavimu ir šalies darbo užmokesčio fondo padidėjimu 2011 m., be jokių teisinių prielaidų nebūtų perduotas valstybės biudžeto pajamoms. Tai prieštarauja Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 4 dalies nuostatomis. Jos numato, kad GPM dalies (procentais) pakeitimai galimi tik dėl Seimo ir Vyriausybės priimanų sprendimų, dėl kurių keičiasi savivaldybių biudžetų pajamos ar išlaidos.

2) LSA taryba nepritaria siūlymui įvesti ikimokyklinio ugdymo (toliau - IU) krepšelių. Įstatymo projekto 4 priedėlyje numatyta skirti savivaldybėms 192,78 mln. Lt specialiųjų tikslinių dotacijų iš valstybės biudžeto IU krepšelio reikmėms finansuoti ir 5,83 procentinio punkto sumažinama savivaldybėms tenkanti GPM dalis.

LSA taryba prašo atsižvelgti į tokius argumentus dėl IU krepšelio įvedimo netikslingumo:

a) LSA taryba atkreipia dėmesį, kad absoliučioje daugumoje savivaldybių yra daug laisvų vietų ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Šių įstaigų išlaikymo išlaidos santykinai dar padidėtų savivaldybėms dėl sumažėsiančio lankančiųjų vaikų skaičiaus tuo atveju, jeigu šalia būtų steigiamos privačios ikimokyklinio ugdymo įstaigos.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigų trūkumo problema aktuali tik Vilniaus m. ir gal dar kelioms savivaldybėms, todėl joms galėtų būti numatytas papildomas finansavimas iš valstybės biudžeto ir taip pasiekti kilnūs IU krepšelio įvedimo tikslai. Tokiu atveju drastiškai nenukentėtų visų savivaldybių biudžetai.

b) LSA valdyba 2010 m. birželio 2 d. ir rugsėjo 24 d. vienbalsiai nepritarė IU krepšelio įvedimui, nes grėstų didelės neigiamos pasekmės savivaldybių biudžetams dėl Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo (10 straipsnio 4 dalies) veikimo subtilybių.

Savivaldybių biudžetai ateityje labai nukentės. Atlikus pajamų šaltinių perskirstymus, sumažinant savivaldybėms tenkančią GPM dalį (procentą) visa siūlomo įvesti IU krepšelio suma ir skiriant specialiąsias tikslines dotacijas savivaldybėms iš valstybės biudžeto, savivaldybėms liks gerokai mažesnės pajamos.

Keičiant (transformuojant) IU krepšelio lėšų bet kokią vienodą sumą iš GPM į valstybės biudžeto specialiąją tikslinę dotaciją savivaldybių biudžetams, visoms savivaldybėms tenkanti lėšų suma IU reikmėms kiekvienais sekančiais metais mažės proporcingai 1 procento gyventojų pajamų mokesčio vertės padidėjimui. Todėl padidėjus GPM, tiek pat procentų mažės IU krepšelio potenciali vertė ir, be kita ko, - didėjančia progresija kasmet.

Numatant įvesti 192,78 mln. Lt dydžio IU krepšelį, savivaldybėms teksianti 2011 metais GPM dalis skaičiuojama nuo 2010 metams prognozuotų GPM įplaukų ir sumažinama 5,83 procentinio punkto (apskaičiuojama taip: $192,78 \text{ mln.} : 3308,817 \text{ mln.} \times 100 = 5,83 \text{ procento}$).

Remiantis Finansų ministerijos 2010 m. rugsėjo 17 d. pateiktais duomenimis, 2011 m. į nacionalinį biudžetą prognozuojama gauti 3,665561 mlrd. litų pajamų iš GPM, arba 10,7816 proc. daugiau nei 2010 metams prognozuoti 3,308817 mlrd. Lt. Todėl, pakeitus savivaldybių biudžetų 192,78 mln. Lt pajamų šaltinius, vien 2011 metais savivaldybėms liktų vidutiniškai 10,7816 procentų mažiau GPM pajamų savarankiškoms funkcijoms atlikti, t. y. ikimokyklinio ugdymo reikmėms savivaldybėms tektų 20,7848 mln. litų mažiau pajamų nei prognozuota 2010 metams (apskaičiuojama taip: $192,78 \text{ mln. Lt} \times 3,665561 : 3,308817 = 192,78 \text{ mln. Lt}$).

Ateityje būtų dar didesnės savivaldybių biudžetų pajamų netektys, nes, augant nacionalinio biudžeto pajamoms iš GPM, proporcingai didėtų ir 2011 metais netektų 20,7848 mln. litų vertė (arba suma, apskaičiuota remiantis padidėjusia GPM 1 procento verte).

Jeigu būtų įvestas IU krepšelis (kaip valstybės biudžeto specialioji tikslinė dotacija savivaldybių biudžetams), tai sumažinus savivaldybių biudžetams tenkančius savarankiškoms funkcijoms atlikti pajamų šaltinius (GPM įplaukų dalį), minėtaisiais mastais sumažėtų ir savivaldybių skolinimosi galimybės. Vien 2011 m. savivaldybių skolinimosi limitai būtų skaičiuojami nuo 213,56

mln. Lt (t. y. 192,78+20,7848) mažesnės sumos. Ateityje savivaldybių skolinimosi limitai būtų skaičiuojami nuo dar mažesnių sumų dėl jau minėtųjų Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo veikimo subtilybių.

Įvedus IU krepšelį ir atsigauvant nacionalinio biudžeto įplaukoms iš GPM, savivaldybėms kasmet tektų dvigubas smūgis – drastiškai sumažėtų ir disponuojamos pajamos, ir skolinimosi galimybės.

LSA taryba nepritaria IU krepšelio įvedimui ir todėl, kad:

- išėmus lėšas iš savarankiškoms funkcijoms atlikti skirtos GPM įplaukų dalies, bus sumažintas savivaldybių veiklos savarankiškumas, nes, įvedus specialias tikslines dotacijas, bus apribotos savivaldybių teisės ir laisvės disponuoti lėšomis;

- savivaldybėms padaugės darbo, nes reikės vesti dvigubą buhalteriją dėl skirtingų ikimokyklinio ugdymo finansavimo šaltinių - specialiosios tikslinės dotacijos iš valstybės biudžeto ir savivaldybės biudžeto lėšų.

2.2. Prašome skirti savivaldybėms 2011 metams papildomai 640 tūkst. Lt specialiųjų tikslinių dotacijų iš valstybės biudžeto, nes Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 378 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. 511 „Dėl Biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“ pakeitimu 1 priedas papildytas tokia 9 pastaba:

„9. Savivaldybių priešgaisrinių tarnybų ugniagesiams gelbėtojams, dirbantiems pagal darbo sutartis, už faktiškai dirbtą laiką gėsinant gaisrus, atliekant pirminius žmonių ir turto gelbėjimo darbus pagal Vidaus reikalų ministerijos parengtą (suderintą su Finansų ministerija ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) ir patvirtintą tvarkos aprašą gali būti taikomi 30–50 procentų didesni tarnybiniai atlyginimai, negu nurodyta šiame priede.“

2.3. Prašome pakeisti įstatymo projekto 2 straipsnio 2 dalį ir įstatymo projekto 4 priedėlį, sumažinant 192 780 tūkst. litų tvirtinamas savivaldybių biudžetams valstybės biudžeto specialiąsias tikslines dotacijas, kurios numatytos IU krepšelio reikmėms finansuoti.

LSA taryba nepritaria ikimokyklinio ugdymo krepšelio įvedimui, nes grėstų didelės neigiamos pasekmės savivaldybių biudžetams.

2.4. Prašome išbraukti įstatymo projekto 2 straipsnio 3 dalį, 13 straipsnio 2 dalies 3 punktą ir įstatymo projekto 7 priedėlį, kuriais Kauno, Klaipėdos Palangos ir Panevėžio miestų savivaldybės įpareigojamos 2011 m. grąžinti valstybės biudžetui 30 355 tūkst. litų bendrosios dotacijos kompensacijas (prognozuojamą savarankiškų pajamų augimą).

LSA taryba daug metų prašė ir šiais metais prašo pripažinti netekusia galios Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 12 straipsnio 2 dalį bei atsisakyti nepagrįsto savivaldybių biudžetų savarankiškų pajamų (be specialiųjų tikslinių dotacijų ir pajamų iš vietinių rinkliavų) augimo apribojimo.

Savivaldybių biudžetų savarankiškų pajamų augimo ribojimas yra ypatingai pavojingas tiek ekonominės krizės pasekmių įveikimui, tiek ir siekiui užtikrinti greitesnį Lietuvos atsigavimą. Ekonomikos ir finansų krizės šokiruojančias pasekmes pavyks greičiau įveikti tik panaikinus savivaldybių biudžetų pajamų augimo ribojimus. Lietuvos ūkio, verslo atsigavimo, nedarbo ir viešųjų finansų problemų sprendimą tik lėtina paskatų atėmimas iš savivaldybių. Minėtieji ribojimai mažina prielaidas savivaldybėms aktyviau skatinti ekonomikos plėtrą ir mokestinių pajamų augimą savo teritorijose, nes visas pajamų prieaugis bus atimamas į valstybės biudžetą. Ribojant savivaldybių pajamas, mažinamos ir lėšos, kurias savivaldybės galėtų papildomai panaudoti pradelstiems kreditiniams įsiskolinimams verslo subjektams sumokėti ir didėjančiam ES paramos lėšomis įgyvendinamų projektų bendro finansavimo poreikiui patenkinti.

Savivaldybių pradelsti kreditiniai įsiskolinimai nuo 2008 m. sausio 1 d. iki 2010 m. sausio 1 d. išaugo daugiau nei 3 kartus - nuo 131,4819 mln. Lt iki 408,9462 mln. Lt.

Savivaldybių biudžetų pajamų augimo ribojimas mažina prielaidas dar aktyviau skatinti verslumą, darbo vietų išlaikymą ir kūrimą. Taip ribojamas didesnės pridėtinės vertės kūrimas ir galimybės užtikrinti kuo didesnę valstybės biudžeto, Valstybinio socialinio draudimo fondo, Privalomojo sveikatos draudimo fondo ir savivaldybių biudžetų pajamų augimą.

Remiantis Finansų ministerijos skelbiamų savivaldybių skolinimosi limitų laikymosi ataskaitų duomenimis, savivaldybių skolos finansų įstaigoms 2010 m. liepos 1 d. išaugo iki 1,2617583 mlrd. Lt ir, palyginti su 2008 m. sausio 1 d. buvusiomis 0,8737 mlrd. Lt skolomis, padidėjo 1,44 karto. Šios savivaldybių skolos (paimtos paskolos) įskaičiuojamos į bendrą valstybės skolą ir jas savivaldybės privalo gražinti finansų įstaigoms kartu su palūkanomis, kasmet sudarydamos biudžetus, kurių asignavimai (išlaidos) negali viršyti patvirtintų savivaldybių biudžetų pajamų.“

(išrašo iš LSA tarybos 2010 m. spalio 21 d. nutarimo pabaiga)

Buvo ir daugiau atvejų, kai savivaldybės teisės aktais didindavo įpareigojimus, o lėšų jiems įgyvendinti neskirdavo.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2001 m. vasario 14 d. pritarė Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetams neperduotos lėšų valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti dalies pripažinimo valstybės vidaus skola įstatymo projektui. LSA taryba 2001 m. gegužės 15 d. svarstė Finansų ministerijos pateiktą patikslintą įstatymo projektą dėl pripažinimo valstybės vidaus skola 413,197 mln. litų įsiskolinimus savivaldybėms. Iš jų: 19,643 mln. Lt - kompensuoti valstybės įsiskolinimus savivaldybėms, 25 mln. Lt – kompensuoti savivaldybių pajamų sumažėjimą nuo 2001 m. spalio 1 d. padidinus iki 250 Lt fizinių asmenų pajamų neapmokestinamąjį minimumą (arba negautoms prognozuotoms pajamoms kompensuoti, jeigu nebus padidintas neapmokestinamasis minimumas), 0,65 mln. Lt – pašalpoms, auginančioms vaikus ir t. t.

Tai buvo 2000- 2001 metų sandūroje buvusios Lietuvos Respublikos finansų ministrės, Jos ekscelencijos gerb. Dalios Grybauskaitės ir buvusio LSA prezidento gerb. Broniaus Ropės nuopelnas - pasiektas kompromisas, tiesa, po karštų derybų.

Lėšų neskyrė savivaldybėms ir nuo 2012 m. liepos 1 d. padidintai minimaliai mėnesinei algai išmokėti darbuotojams, kurie finansuojami savivaldybių biudžetų lėšomis.

Be kita ko, didelė dalis savivaldybių 2015 metams pasitvirtino biudžetus, nenumatydamas pakankamų lėšų darbo užmokesčio fondui ir nerado galimybių net tokiai prioritetinei sričiai finansuoti. Dalies savivaldybių darbo užmokesčio fonduose 2015 metams buvo nenumatytas finansavimas **net iki 1,5 - 2 mėnesių**.

Darbo užmokestis yra dirbančiųjų asmenų nuosavybė, kurią asmenys turi gauti už atliktą darbą. Konstitucijos 23 straipsnyje yra reglamentuota, kad „nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“, o Konstitucijos 30 straipsnis numato: „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas.“

Buvo ir ne vienas atvejis, kai savivaldybės neskirdavo pakankamų lėšų valstybės perduotoms funkcijoms atlikti, t. y. nesivadovaujant lėšų poreikio apskaičiavimo metodikomis ir Konstitucinio Teismo 2002 m. ir 2004 m. nutarimais.

LSA ir 2014 - 2016 metais teikė Lietuvos Respublikos Seimui ir Vyriausybei siūlymus ir prašymus, kurie sudarytų didesnes prielaidas ir spartesniam Lietuvos ekonomikos augimui, ir visų savivaldybių biudžetų poreikių subalansavimui, ir savivaldybių didesnei motyvacijai skatinti darbo vietų kūrimą ir išlaikymą, verslumą, investicijas, mažinti emigraciją ir migraciją bei parodytų regioninės politikos įgyvendinimo realius veiksmus.

2015 m. rugsėjo ir 2016 m. rugsėjo 22 d. LSA vadovų susitikimuose su finansų ministrais buvo prašoma ne tik skirti savivaldybėms pakankamas lėšas teisės aktais numatytiems papildomiems įpareigojimams ir funkcijoms įgyvendinti, bet ir kompensuoti savivaldybėms prognozuojamų pajamų mažėjimą nuo 2016 metų ir 2017 metų. LSA prašė padidinti savivaldybėms tenkantį gyventojų pajamų mokesčio procentą dėl gyventojų neapmokestinamų pajamų dydžio padidinimo.

Iki 2018 m. savivaldybėms privalėjo kompensuoti visą prognozuojamą GPM įplaukų sumažėjimą dėl Seimo ir Vyriausybės sprendimų (vadovaujantis iki 2018 metų galiojusia Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 5 dalimi, kuri neteko galios 2017 m. gruodžio 14 d.).

LSA prašo atsižvelgti ir į tai, kad ir 2016 m., ir 2017 m. be pakankamų teisinių prielaidų (nesivadovaujant Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 5 dalimi ir t. t.) buvo sumažintas savivaldybių biudžetams tenkantis GPM procentas ir prognozuojamos šio mokesčio pajamos.

Valstybės ir savivaldybių biudžetai 2016 m. neteko 64,4 mln. eurų prognozuojamų GPM pajamų, nes nuo 2016 m. sausio 1 d. buvo padidintas neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD). Savivaldybėms 2016 metais turėjo padidinti gyventojų pajamų mokesčio procentą **3,18** procentinio punkto, arba 46,8832 mln. eurų (suskačiuota taip: 64400 tūkst. eurų x 72,8 proc./2015 m. GPM procento, tenkančios savivaldybėms/1476563 tūkst. eurų 2016 m. prognozuojamo GPM).

NPD padidinimas 2017 metais valstybės ir savivaldybių biudžetams kainavo 144 mln. eurų GPM netektimi. Nusprendus pakeisti Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą ir nuo 2017 m. NPD padidinus nuo 200 iki 310 eurų ir už kiekvieną vaiką nuo 120 iki 200 eurų, savivaldybėms tenkantį GPM procentą 2017 metais turėjo padidinti 108,7056 mln. eurų (t. y. 144 mln. eurų x 75,49%, kuris teko savivaldybėms 2016 metais). Tačiau Finansų ministerija sutiko padidinti 2017 metams tik 16 mln. eurų savivaldybėms tenkantį GPM procentą dėl minėtosios priežasties.

Taip nesivadovaujant Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 5 dalimi, iš savivaldybių 2017 m. buvo paimti valstybės biudžeto naudai dar **92,7056 mln. eurų** (arba **GPM 5,96 procentinio punkto**). LSA prašė **5,96 procentinio punkto** padidinti prognozuojamo GPM procento, tenkančio visų savivaldybių biudžetams nuo šio mokesčio pajamų į konsoliduotus valstybės biudžetą ir savivaldybių biudžetus (į GPM procentą neįskaičiuojamos išimtinai (100 procentų) tik savivaldybių biudžetams tenkančios GPM pajamos iš fiksuoto dydžio pajamų mokesčio gyventojams už veiklos rūšis, kuriomis gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą).

Savivaldybėms tenkantis GPM turėjo būti padidintas 2016 – 2017 metais **9,14 procentiniais punktais**. Skaičiuojant atimtus 2016 - 2017 metais iš savivaldybių GPM 9,14 procentinius punktus (3,18% 2016 m. + 5,96% 2017 m.) nuo 2017 metams prognozuojamų 1,555622 mlrd. eurų GPM įplaukų į valstybės ir savivaldybių biudžetus, tai iš savivaldybių buvo **atimta 2017 metais 142,1838 mln. eurų** prognozuojamų GPM įplaukų valstybės biudžeto naudai.

Bendra prognozuojamų GPM įplaukų suma, kuri, nesivadovaujant Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio 5 dalimi, **buvo atimta 2016-2017 metais** iš savivaldybių valstybės biudžeto naudai sudaro net **189,067 mln. eurų** (suskačiuota taip: 46,8832 mln. eurų + 142,1838 mln. eurų).

Taip tik valstybės biudžetas gavo ne tik daugiau GPM įplaukų, bet ir PVM bei akcizų įplaukų iš padidėjusių neturtingiausios gyventojų dalies realių pajamų ir vartojimo. Finansų ministerijos atstovai Seimo Biudžeto ir finansų komiteto 2016 m. lapkričio 30 d. posėdyje pareiškė, kad 2017 metais dėl padidinto NPD tikimasi 14 mln. eurų daugiau PVM įplaukų į valstybės biudžetą.

Remiantis LSA kumuliatyviais skaičiavimais, minėtieji GPM 9,14 procentiniai punktai reikš, kad 2018 metais neteisėtai iš savivaldybių **atėmė daugiau nei 166 mln. eurų**, o **tik 2016 - 2018 metais neteisėtai atėmė** iš savivaldybių biudžetų **daugiau nei 355 mln. eurų** prognozuojamų GPM įplaukų (faktinių GPM įplaukų - dar daugiau). Galima prognozuoti, kad tik **per 8 metus (2016-2023 metais, t. y. iki ES 2014-2020 m. programavimo laikotarpio investicijų įgyvendinimo pabaigos)** iš savivaldybių neteisėtai, be jokio teisinio pagrindo **bus atimta valstybės biudžeto naudai gerokai daugiau nei 1,185 mlrd. eurų** prognozuojamų GPM įplaukų (skaičiuota su prielaida, kad ir 2019-2023 metais, per ateinančius 5 metus savivaldybės kasmet neteks po daugiau nei 166 mln. eurų prognozuojamų GPM įplaukų, t. y. tiek pat, kaip ir 2018 metais, ir tai yra gerokai sumažinta prognozė, nes realios netektys, ko gero, galės viršyti ir 1,3 mlrd. eurų).

Nuo 2019 metų savivaldybių galimybes įgyvendinti ir bendrai finansuoti investicijų projektus bei atlikti kitas funkcijas gerokai sumažins 2018 m. birželio 28 d. priimto Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 2, 6, 16, 20, 21 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo Nr. XIIIP-1335 nuostatos. Jos išplėtė neapmokestinamųjų pajamų dydį (NPD) ir apimtį tris metus iš eilės: nuo 2019 m. – 300 eurų NPD, nuo 2020 m. – 400 eurų NPD ir nuo 2021 m. – 500 eurų NPD su darbo santykiais susijusioms mėnesio pajamoms, neviršijančioms 2 vidutinių darbo užmokesčių (be

to, Seimas 2018-06-28 priimtu įstatymu sumažino nuo 21 iki 20 procentų Vyriausybės siūlytą GPM tarifą su darbo santykiais susijusioms pajamoms nuo 2019 metų).

Todėl savivaldybių biudžetai 2019 metais neteks 160 mln. eurų prognozuojamų GPM pajamų (ko gero, tai sudarys apie 8,5 procentinio punkto GPM visų įplaukų sumos, kurią 2019 m. dalinsis savivaldybių ir valstybės biudžetai).

Skaičiuojant kumuliatyviai ir remiantis Finansų ministerijos duomenimis bei LSA skaičiavimais:

a) savivaldybių biudžetai 2020 metais neteks daugiau nei 237,25 mln. eurų prognozuojamų GPM pajamų, t. y. ne tik minėtuosius apie 8,5 procentinio punkto GPM įplaukų 2019 metais, bet ir dar 77,25 mln. eurų dėl įsigaliosiančių nuo 2020 m. sausio 1 d. GPM įstatymo nuostatų pakeitimo;

b) savivaldybių biudžetai 2021 metais neteks daugiau nei 319,35 mln. eurų prognozuojamų GPM pajamų, t. y. ne tik minėtuosius b) punkte daugiau nei 237,25 mln. eurų GPM įplaukų 2020 metais, bet ir dar 82,1 mln. eurų dėl įsigaliosiančių nuo 2021 m. sausio 1 d. GPM įstatymo nuostatų pakeitimo.

Savivaldybės 2019-2021 metais (per 3 metus truksiantį GPM įstatymo nuostatų keitimo įsigaliojimo laikotarpį) neteks daugiau nei 716,6 mln. eurų prognozuojamų GPM pajamų.

2019-2023 metais (per 5 metų laikotarpį, kai bus užbaigtas ES 2014-2020 metų programavimo laikotarpio projektų įgyvendinimas) savivaldybės neteks daugiau nei 1,355 mlrd. eurų prognozuojamų GPM pajamų.

Palyginimui: savivaldybių biudžetų prognozuojamos GPM pajamos 2018 metais sudaro 1,5 mlrd. eurų, 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijos regionams, tenkančios savivaldybėms, sudarys 1,1 mlrd. eurų, savivaldybėms nuo 2015 m. buvo skirta vietoje specialių tikslinių dotacijų 206,75 mln. eurų GPM įprognozuojamų įplaukų socialinei paramai (įskaitant kompensacijas už šildymą, karštą ir šaltą vandenį) išmokėti.

Savivaldybių biudžetų 1,355 mlrd. eurų GPM netektis vien 2019-2023 metais (neskaičiuojant netekčių po 2023 metų) galima vertinti ir kaip atėmimą iš savivaldybių valstybės biudžeto naudai daugiau (iš esmės savarankiškai disponuojamų) GPM pajamų, nei lėšos, kurios bus skirtos savivaldybėms ES 2014-2020 metų programavimo laikotarpiu regionų politikos priemonėms ir investicijų projektams įgyvendinti ir buvo skirtos socialinei paramai išmokėti (ir dar įstatymu ribojant savivaldybių savarankiškumo teises reglamentuojant, kur galima naudoti, atseit, nepanaudotas socialinei paramai savivaldybių GPM pajamas).

LSA nuoširdžiai prašo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Seimo atsižvelgti į LSA 2018 m. gegužės 24 d. raštu Nr. (11)-SD-300 pateiktus Kauno m. savivaldybės mero gerb. Visvaldo Matijošaičio prašymus bei argumentus (jie panašūs kaip ir minėtieji Alytaus r. savivaldybės mero gerb. Algirdo Vrubliausko) ir **nepritarti** Turto valdymo įstatymo projekto 5 straipsnio nuostatoms, kuriomis numatyta pakeisti *galiojančio įstatymo 14 straipsnio 3 dalies 3 punktą* (pagal įstatymo projektą taptų antru punktu), įstatymo projekto 6 straipsnio nuostatoms, kuriomis numatyta pakeisti *galiojančio įstatymo 15 straipsnio 8 dalį*, ir įstatymo projekto 9 straipsnio nuostatoms, kuriomis numatyta pakeisti *galiojančio įstatymo 14 straipsnio 1 dalies 5 punktą*.

LSA tikisi, kad pirma galimybė kompensuoti savivaldybėms padarytas skriaudas bus pradėta įgyvendinti 2018 m. rugpjūčio 29 d. Vyriausybės posėdyje 13-tu klausimu svarstant Vyriausybės nutarimo projektą (išvadą) „Dėl Pelno mokesčio įstatymo Nr. IX-675 49 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-1534“ (TAP-18-1338) (18-8917(2)).

LSA prašo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Seimo **nepritarti** Finansų ministerijos parengtam Vyriausybės nutarimo projektui, kuriuo siūloma Vyriausybei **nepritarti** Pelno mokesčio įstatymo Nr. IX-675 49 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIIP-1534.

Finansų ministerija pateikė abejonių keliančius (prieštaringus arba kontroversiškus) **nepritarimo** argumentus (pirmiausia žiūrėti Vyriausybės nutarimo projekto ketvirtą punktą) Seimo narių Kęstučio Bartkevičiaus, Remigijaus Žemaitaičio, Simono Gentvilo, Povilo Urbšio, Ritos Tamašunienės, Mykolo Majausko, Artūro Skardžiaus, Algimanto Dumbravos parengtam Pelno

mokesčio įstatymo pakeitimo projektui. Seimo nariai pasiūlė nustatyti, kad pelno mokesčio 75 procentai būtų įskaitomi į valstybės biudžetą ir 25 procentai į savivaldybių biudžetus, o apmokestinamojo vieneto sumokėta pelno mokesčio dalis, tenkanti savivaldybei, būtų įskaitoma į tos savivaldybės biudžetą, kurioje yra apmokestinamojo vieneto registruota buveinė, taip siekiant stiprinti regionų konkurencingumą.

LSA trečią kartą nuoširdžiai prašo (antrą kartą prašė 2018 m. rugpjūčio 8 d. raštu (3)-SD-464) Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Respublikos Seimo **pritarti Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo Nr. IX-1534 49 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIII-1534 su sąlyga - nemažinant savivaldybėms tenkančio GPM procento** ar kitų pajamų šaltinių ir gaunamų lėšų, kurių net ir dabar nepakanka priskirtoms funkcijoms deramai atlikti ir investicijų projektams įgyvendinti. Tai tik iš dalies kompensuotų savivaldybėms padarytą skriaudą, tačiau gerokai paskatintų savivaldybes sudaryti kuo palankesnes sąlygas siekiant didinti verslumą ir kurti darbo vietas bei pritraukti investicijas. Tai sudarytų didesnes prielaidas ir paskatas savivaldybėms (atsirastų didesnė nauda savivaldybėms) užtikrinti didesnę Lietuvos ir joje veikiančių verslo subjektų konkurencingumą, Lietuvos gyventojų didelės dalies aukštesnį gyvenimo lygį ir kokybę, mažintų paskatas emigruoti iš Lietuvos.

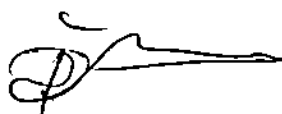
LSA pateiktų prašymų kuo greitesnis įgyvendinimas atitiktų Europos vietos savivaldos chartijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 straipsnio dvasią „Valstybė remia savivaldybes“ bei teisėkūrą reglamentuojančius teisės aktus. Savivaldybių teises reglamentuoja ir Europos vietos savivaldos chartijos 11 straipsnis, ir Konstitucijos 122 straipsnis. Ir Konstitucinis Teismas ypatingą dėmesį skiria teisėkūros procese konstituciniams teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principams.

LSA nuoširdžiai prašo užtikrinti politinių sprendimų didesnę socialinę atsakomybę ir savivaldybių finansų atžvilgiu.

LSA taip pat prašo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Seimo atsižvelgti į LSA 2018 m. rugpjūčio 8 d. rašte iš dėstytus prašymus ir argumentus, susijusius su savivaldybių biudžetų finansams padarytų skriaudų kuo greitesniu kompensavimu.

Pagarbiai

Direktoriaus pavaduotojas - patarėjas savivaldybių
finansų ir ekonomikos klausimais,
l. e. direktoriaus pareigas

Rimantas Čapas

Rimantas Čapas, tel. (8 5) 279 1452, el. paštas rimantas.capas@lsa.lt

100 Atkurtai
Lietuvai